

A

**NAUJAUSIA REDAGUOTA
VERSIJA**

Distr.
GENERAL

A/HRC/7/19/Add.4
2008 m. vasario 7 d

Originalas: ANGLŲ K.

ŽMOGAUS TEISIŲ TARYBA
Septintoji sesija
IX darbotvarkė

**RASIZMAS, RASINĖ DISKRIMINACIJA, KSENOFOBILJA IR SUSIJUSIOS
NETOLERANCIJOS FORMOS, DURBANO DEKLARACIJOS IR VEIKSMŲ
PROGRAMOS TOLESNI VEIKSMAI IR ĮGYVENDINIMAS**

**Specialiojo pranešėjo šiuolaikinių rasizmo, rasinio diskriminavimo, ksenofobijos ir
susijusios netolerancijos formų klausimais Doudou Diène ataskaita**

Priedas

MISIJA Į LIETUVĄ *

* Šio dokumento santrauka platinama visomis oficialiomis kalbomis. Ataskaita, kuri yra santraukos priedas, platinama tik ta kalba, kuria buvo pateikta.

Santrauka

Lietuvos Vyriausybės kvietimu bei vadovaudamasis savo įgaliojimais, specialusis pranešėjas šiuolaikinių rasizmo, rasinio diskriminavimo, ksenofobijos ir susijusios netolerancijos formų klausimais 2007 m. rugsėjo 16 - 19 d. lankėsi Lietuvoje, kad įvertintų situaciją su jo įgaliojimais susijusiais klausimais. Specialusis pranešėjas susitiko su valstybės institucijų, pilietinės visuomenės, tautinių mažumų bendruomenių atstovais ir rasizmo nusikaltimus, rasinę diskriminaciją, ksenofobiją bei susijusią netoleranciją patyrusiomis aukomis.

Specialusis pranešėjas padarė išvadą, kad kovai su rasizmu ir diskriminacija Lietuvoje yra tinkamas teisinis ir institucinis pagrindas, tačiau būtina imtis tolesnių veiksmų siekiant užtikrinti visapusišką esamų įstatymų taikymą. Jis pabrėžė, kad istorinės daugiakultūrės tradicijos egzistavimas Lietuvoje bus naudingas įveikiant naujus iššūkius. Tačiau specialusis pranešėjas nustatė ir susirūpinimą keliančias sritis, ypač susijusias su tokiomis istoriškai Lietuvoje susiformavusiomis tautinėmis mažumomis, kaip rusų kilmės asmenys ir kai kuriomis pažeidžiamomis, ypač romų ir naujųjų emigrantų ne iš Europos šalių, grupėmis. Pranešėjas ypatingai susirūpinęs pastebėjo didžiulę romų bendruomenės diskriminaciją, daugiausiai įdarbinimo, švietimo, apgyvendinimo srityse. Jo pastebėjimu, tautinės mažumos ne iš Europos šalių taip pat susiduria su augančiomis problemomis, tokiomis kaip smurtas rasiniu pagrindu ir nepakantumo žodinė raiška. Priešingai nei tradicinės, dešimtmečius ir šimtmečius šalyje gyvuojančios tautinės mažumos, šie naujieji migrantai kelia naujas tapatybės problemas, kurias būtina įveikti skatinant toleranciją ir daugiakultūriškumą.

Lietuva, kaip ir keletas Rytų Europos bei Baltijos šalių, šiuo metu yra istorijos posūkyje. 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, Lietuva pradėjo integruotis į globalų pasaulį – tai iššūkius keliantis procesas, reikalaujantis, kad valstybės institucijos ir pilietinė visuomenė visada būtų budrūs. Svarbiausias ir visoms Baltijos valstybėms bendras uždavinys – išlaikyti pusiausvyrą tarp gilių istorines šaknis turinčios tautos tęstinumo ir dinamiško naujos, daugiakultūrės, paveldėtos iš nesenos istorijos, tapatybės vystymosi. Dar vienas neatidėliotinas uždavinys – paruošti visuomenę naujai migrantų ne iš Europos šalių bangai, atsižvelgiant į skirtingas jų tradicijas, kultūrą, religiją. Šis uždavinys yra ir galimybė praturtinti Lietuvos visuomenę įvairove, tarpkultūriniu dialogu, tautų bendradarbiavimu.

Specialusis pranešėjas suformulavo keletą rekomendacijų, įskaitant šias:

- Valstybės institucijos turi pabrėžti savo politinę valią ir pasiryžimą kovoti su visomis rasizmo bei diskriminacijos formomis, savo budrumą ir jautrų požiūrį į dinamišką daugiakultūriškumo vystymąsi ir visuomenės patiriamus tapatybės pokyčius;
- Vyriausybė turi skatinti gilų daugiakultūriškumo procesą, grindžiamą įvairių – istoriškai senų ir naujų – bendrijų kultūrinės ir religinės įvairovės pripažinimu ir gerbimu, tautos vienybės stiprinimu. Šia logika turėtų būti grindžiamas švietimas, ypač istorijos rašymas ir mokymas turi vaidinti pagrindinį vaidmenį;
- Vyriausybė turi imtis veiksmų, kad teisinė bazė būtų papildyta priemonėmis užpildančiomis esamas teisinės apsaugos spragas. Ypač turėtų būti papildytas Baudžiamasis kodeksas ir įtraukta nuostata, kad nusikaltimas dėl rasinių motyvų

ar tikslų būtų sunkinanti aplinkybė, leidžianti tokių veiksmų kaltininkams taikyti griežtesnes bausmes;

- Vyriausybė turėtų pratęsti ir sustiprinti nacionalinę Romų integravimo į Lietuvos visuomenę programą bei siekti, kad būtų skatinama ir gerbiama romų kultūra, šalinama jų socialinė ir ekonominė atskirtis, ypač gerinant jų gyvenimo sąlygas, mažinant mokyklos nelankančių ir prastai besimokančių romų vaikų skaičių, šalinant sunkumus, kuriuos romų tautybės asmenys patiria siekdami įsidarbinti. Į programą taip pat turi būti įtrauktas svarbus aspektas, dėmesį sutelkiantis į ne romų tautybės piliečius – plačioji Lietuvos visuomenė turėtų būti supažindinama su romų istorija bei tradicijomis siekiant pašalinti su romais siejamus neigiamus stereotipus;

- Lietuvos pilietinė visuomenė turi toliau stiprinti ir įtvirtinti savo, kaip žmogaus teisių stebėtojos, vaidmenį, ypač rasizmo ir diskriminacijos srityje. Nevyriausybinės organizacijos turėtų siūlyti aukoms teisinę paramą ir galimybę kreiptis į nacionalines bei tarptautines institucijas, tarp jų ir veikiančias regioniniame lygmenyje;

- Kartu su politine ir teisine strategija, Vyriausybė turėtų priimti ir etinę bei kultūrinę strategiją, kuri nagrinėtų giliausias rasizmo ir ksenofobijos šaknis ir skatintų abipusį skirtingų bendrijų kultūros, vertybių pažinimą, dinamišką bendradarbiavimą ir bendrabūvį.

Priedas

**SPECIALIOJO PRANEŠĖJO DOUDOU DIÈNE MISIJOS LIETUVOJE ATASKAITA
APIE ŠIUOLAIKINES RASIZMO, RASINIO DISKRIMINAVIMO, KSENOFOBIJOS
IR SUSIJUSIOS NETOLERANCIJOS FORMAS
(2007 M. RUGSĖJO 16-19 D.)**

TURINYS

	<i>Pastraipos</i>	<i>Psl.</i>
Įžanga	1 - 3	6
I. BENDRA INFORMACIJA	4 - 20	6
A. Istorinis ir politinis kontekstas	4 - 10	6
B. Demografinė, etninė ir religinė sudėtis	11 - 13	7
C. Politinė ir administracinė struktūra	14 - 15	8
D. Tarptautinės žmogaus teisių užtikrinimo priemonės	16 - 17	8
E. Metodologija	18 - 20	9
II. TEISINĖ BAZĖ, VIEŠOJI POLITIKA IR VALSTYBĖS PAREIGŪNŲ POŽIŪRIS	21 - 50	10
A. Teisinė ir institucinė bazė kovai su rasizmu ir rasine diskriminacija	21 - 33	10
B. Kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija politika ir priemonės	34 - 38	12
C. Valstybės pareigūnų ir Vyriausybės įstaigų supratimas ir reakcija	39 - 50	13
III. PILIETINĖS VISUOMENĖS IR SUSIJUSIŲ BENDRIJŲ POŽIŪRIAI	51 – 72	15
A. Susirūpinimas dėl valstybės politikos ir priemonių	51 - 53	15
B. Romų bendruomenės požiūris	54 - 61	16
C. Bendruomenių ne iš Europos šalių požiūris	62 - 64	17

TURINYS (*tęsinys*)

	<i>Pastraipos</i>	<i>Psl.</i>
D. Žydų ir karaimų bendruomenių požiūris	65 - 68	18
E. Daugiakultūre Visagino patirtis	69 - 72	18
IV. SPECIALIOJO PRANEŠĖJO ANALIZĖ IR VERTINIMAS	73 - 80	19
V. SPECIALIOJO PRANEŠĖJO REKOMENDACIJOS	81 - 93	21

Ižanga

1. 2007 m. rugsėjo 16-19 d. Vyriausybės kvietimu Lietuvoje (Vilniuje, Trakuose ir Visagine) lankėsi Specialusis pranešėjas. Vyriausybiname lygmenyje jis susitiko su užsienio reikalų, teisingumo, švietimo ir mokslo, kultūros ministrais, Vidaus reikalų ministro pavaduotoju, Vidaus reikalų Migracijos ir Policijos departamentų atstovais bei Tautinių mažumų ir išeivijos departamento direktoriumi. Specialusis pranešėjas taip pat susitiko su Aukščiausiojo Teismo Pirmininku, Seimo Pirmininku ir Seimo Žmogaus teisių komiteto nariais, Vaiko teisių apsaugos kontroliere, Lygių galimybių kontroliere, Generalinės prokuratūros Generalinio prokuroro pavaduotoju bei Žurnalistų etikos inspektoriumi. Vietiniame lygmenyje pranešėjas susitiko su Visagino savivaldybės mero pavaduotoju.
2. Be susitikimų Vyriausybėje ir valstybės institucijose, Specialusis pranešėjas taip pat susitiko su pilietinių visuomenių organizacijų, aktyviai dalyvaujančių sprendžiant rasizmo ir ksenofobijos klausimus, atstovais, tautinių mažumų atstovais ir rasistinių nusikaltimų bei rasinės diskriminacijos aukomis. Jis aplankė romų ir žydų bendruomenes Vilniuje, karaimų bendruomenę Trakuose. Specialusis pranešėjas taip pat lankėsi Lietuvos nacionaliniame muziejuje Vilniuje.
3. Specialusis pranešėjas dėkoja Lietuvos Vyriausybei už bendradarbiavimą ir atvirumą jo vizito metu. Jis taip pat dėkoja Jungtinių Tautų atstovams Lietuvoje, ypač Jungtinių Tautų vystymo programos darbuotojams už jų didelę paramą.

I. BENDRA INFORMACIJA

A. Istorinis ir politinis kontekstas

4. Daug amžių Lietuva egzistavo kaip nepriklausomas politinis darinys ir tarptautiniu mastu pripažinta tauta, pirmą kartą paminėta 1009 m., 1253 m. sukūrė Lietuvos valstybę – Lietuvos Karalystę, kurios teritorija tęsėsi per šiandieninės Baltarusijos ir Ukrainos teritorijas, nuo Baltijos iki Juodosios jūros. XIV a. pabaigoje, kai Lietuvą ir Lenkiją valdė vienas valdovas, šalyje prasidėjo krikščionybės įvedimas, ypač didelę įtaką turėjęs aukštuomenės klasei. Krikščionybė, karališkųjų šeimų ryšiai bei tam tikri politiniai veiksniai lėmė Lietuvos ir Lenkijos susijungimą, kurio galutine išraiška tapo Lietuvos - Lenkijos Respublika gyvavusi iki 1795 m. Šiuo laikotarpiu sutvirtėjo Lenkijos įtaka Lietuvos kultūriniam bei socialiniam gyvenimui. 1697 m. lenkų kalba tapo oficialia kalba, kurią daugiausia vartojo aukštuomenė ir didikai.
5. 1795 m., prieš Napoleono karą, Lietuva atiteko Rusijos imperijai. Prancūzijos armijai pasitraukus iš Baltijos šalių teritorijos, caras Nikolajus I pradėjo regiono rusifikacijos politiką. Mokyklose buvo uždrausta lietuvių kalba ir lotyniški rašmenys. Be to, aukštuomenėje plačiai paplitus lenkų kalbai, lietuvių kalba buvo laikoma vargšų ir žemesniosios vidurinėsios klasės kalba.

6. Istorikai teigia, kad Lietuvos tautinis atgimimas prasidėjo XIX a. pabaigoje, kai „žemesniųjų“ visuomenės klasių palaikomos lietuviškos tradicijos ėmė plisti visoje visuomenėje. Kūriniuose buvo aukštinama Didžioji Lietuvos kunigaikštystė ir minimi nacionaliniai didvyriai bei kultūrinės tradicijos. Šis, iš pradžių kultūrinis judėjimas, pasklido politikoje, skatindamas nacionalinės nepriklausomybės judėjimų ir organizacijų, besipriešinančių Rusijos įtakai, kūrimąsi. Pirmojo pasaulinio karo metu šie judėjimai sustiprėjo ir po Vokietijos sutriuškinimo buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė. Tačiau nuo 1920 m. iki Antrojo pasaulinio karo Vilnių kontroliavo Lenkija.

7. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Lietuvos, kaip ir kitų Baltijos šalių, istorija turėjo milžiniškas pasekmes šiandieninėms realijoms. Molotovo-Ribentropo paktas, nors ir priskyrė Lietuvą Vokietijos įtakos sferai, lėmė pirmąją Sovietinę 1940 - 1941 m. okupaciją ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos sukūrimą. Šiuo laikotarpiu vyko masinis lietuvių trėmimas į Rusiją, ypač į Sibirą. 1940 - 1941m. buvo ištremta apie 60 000 žmonių. Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą, Lietuva buvo greitai prijungta prie nacistinės Vokietijos ir iki 1944 m. buvo okupuota.

8. Nacių okupacija sukėlė holokausto padarinius. Nuo XVIII a. pabaigos iki Antrojo pasaulinio karo Lietuva buvo svarbus žydų bendruomenės centras. Prieš karą čia gyveno apie 160 000 žydų. Atvykus žydų pabėgėliams, ypač iš Lenkijos, žydų skaičius išaugo iki 250 000. Karo metu žuvo 200 000 žydų arba 90 procentų žydų bendruomenės. Dėl holokausto ir pokario emigracijos šiuo metu Lietuvoje gyvena tik 4 000 žydų.

9. 1944 m. Lietuvą dar kartą okupavo Sovietų Sąjunga. Okupacija truko iki 1990 m. Pirmasis pokario dešimtmetis, daugelio istorikų manymu, pasižymėjo bandymu rusifikuoti Lietuvos visuomenę. Šiuo laikotarpiu vyko keletas trėmimo bangų. Apytikriais skaičiavimais, 1940 - 1952 m. 780 922 žmonių buvo nužudyti, ištremti ar priversti emigruoti iš Lietuvos, daugiausiai į Sibirą ir Centrinės Azijos šalis. Viena iš ilgalaikių okupacijos pasekmių buvo Lietuvos demografinės sudėties kaita, kai į Lietuvą atvyko kai kurios kitos Sovietų Sąjungos tautinės mažumos, įskaitant skaitlingą rusų bendruomenę.

10. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus nepriklausomybę, Lietuva pradėjo ekonominio ir politinio suartėjimo su Vakarų kaimynais procesą. Ekonominėje srityje pradėtos fundamentalios ekonominės reformos, įskaitant privatizavimo procesą ir šalis judėjo atviros, integruotos į globalias rinkas ekonomikos link. 2004 m. Lietuva tapo Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos (NATO) ir Europos Sąjungos (ES) nare. Narystė ES leido įgyvendinti reformas, kuriomis siekta, kad šalies įstatymai atitiktų ES direktyvas. Šis procesas įtakojo ir politiką, nukreiptą į kovą su rasizmu, rasine diskriminacija, ksenofobija ir susijusiomis netolerancijos formomis.

B. Demografinė, etninė ir religinė sudėtis

11. Istoriniu požiūriu Lietuvoje visada buvo daugiakultūrė visuomenė pasižyminti tvirta nacionaline tapatybe. 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno apie 3,5 milijono gyventojų, iš kurių 83,5 procento lietuviai. Kitos didelės etninės grupės – lenkai (6,7

procento), rusai (6,3 procento), baltarusiai (1,2 procento) ir ukrainiečiai (0,7 procento). Taip pat gyvena keletas mažesnių tautinių bendruomenių, tarp jų žydai, latviai, totoriai, vokiečiai ir romai.¹

12. Istoriniu požiūriu Lietuva yra šalis, kuriai būdingas aukštas migracijos lygis. Migracija į Šiaurės ir Pietų Ameriką pirmojoje XX a. pusėje lėmė, kad Lietuva buvo viena Europos šalių iš kurios emigravo daugiausia gyventojų. Dėl priverstinių deportacijų Sovietinės okupacijos metais, susiformavo lietuvių bendruomenės Sibire ir Centrinės Azijos šalyse. Įstojus į ES, prasidėjo aktyvi emigracija iš šalies, lietuviai vyko į Jungtinės Karalystės, Airijos, Ispanijos ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių rinkas, kuriose yra aukštesnis atlygis už darbą. Šiuo metu užsienyje gyvena apie 1,5-2 milijonų lietuvių.

13. Romos katalikų religija yra dominuojanti Lietuvoje. 2,7 milijono lietuvių (79 procentai) priskiria save šiai religijai. Komunistų valdymo laikais katalikai buvo persekiojami, religija tapo nacionalinės tapatybės simboliu. Kitos didelės religinės grupės – Rusijos stačiatikiai (4,1 procento) ir protestantai (1,9 procento). Ateistai sudaro 9,5 procento gyventojų. Žydų ir musulmonų bendruomenės sudaro keletas tūkstančių narių. Nedidelė, tačiau aktyvi Trakuose įsikūrusi karaimų bendruomenė, priskiria save etninei turkų grupei išpažįstančiai karaimų judaizmo religijai.²

C. Politinė ir administracinė struktūra

14. Lietuva yra parlamentinės demokratijos šalis, kurios Vyriausybei vadovauja Ministras Pirmininkas. Įstatymų leidžiamoji valdžia – vienerių rūmų parlamentas (Seimas), kurį sudaro 141 Seimo narys, iš kurių 71 renkami tiesiogiai, kiti 70 – pagal proporcinio atstovavimo principą. Norint patekti į Seimą, reikia surinkti 5 procentus rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Nacionalines tautines mažumas atstovaujančioms partijoms šis apribojimas netaikomas. Lietuvoje veikia daugiapartinė sistema, o Vyriausybę paprastai sudaro koalicijos. Aukštesnės instancijos teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas ir Apeliacinis teismas, administravimo srities klausimus sprendžia Vyriausiasis administracinis teismas. Klausimus, susijusius su teisės aktų atitikimu Konstitucijai sprendžia Konstitucinis teismas.

15. Stambesni šalies administraciniai vienetai yra apskritys, kurioms vadovauja Vyriausybės skiriami apskrities viršininkai. Apskritys dalijamos į savivaldybes, kurioms vadovauja tiesiogine rinkimų teise renkamos savivaldybių tarybos, atsakingos už merų rinkimą.

D. Tarptautinės žmogaus teisių užtikrinimo priemonės

16. Lietuva yra pasirašiusi pagrindinius tarptautinių žmogaus teisių gynimo dokumentus, įskaitant Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą ir du jo fakultatyvinius protokolus, taip pat Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, Tarptautinę konvenciją dėl visų

¹ Visuotinis gyventojų surašymas, 2001 m.

² Ten pat.

formų rasinės diskriminacijos panaikinimo.³ Pabrėžtina, kad neseniai Lietuva ratifikavo Konvenciją dėl asmenų be pilietybės statuso ir Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją.

17. Europos lygmenyje Lietuva dar nepasirašiusi kitų dokumentų susijusių su rasizmo ir diskriminacijos klausimais, įskaitant 12 protokolą prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (bendras diskriminacijos draudimas), Europos konvenciją dėl tautybės, Konvenciją dėl užsieniečių dalyvavimo viešajame gyvenime vietos lygmeniu ir Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartiją.⁴

E. Metodologija

18. Specialusis pranešėjas surengė išplėstinius susitikimus su vykdomosios valdžios, įstatymų leidybos ir teismų pareigūnais, siekdamas sužinoti jų požiūrį ir nuomonę bei gauti informaciją apie vyriausybės programas, įstatymų leidybą, teismų sprendimus, t.t. Taip pat buvo suorganizuoti susitikimai su pilietinės visuomenės organizacijomis, tautines mažumas atstovaujančiomis bendruomenėmis ir draugijomis, diskriminacijos aukomis, žurnalistais ir studentų lyderiais.

19. Siekdamas objektyviai ir visapusiškai įvertinti situaciją dėl rasizmo, rasinės diskriminacijos ir ksenofobijos, Specialusis pranešėjas susitikimus su pašnekovais vedė remdamasis trimis klausimais: (a) Ar Lietuvoje egzistuoja su rasizmu, rasine diskriminacija ir ksenofobija susijusi netolerancija? (b) Jei ji egzistuoja, kas yra tokios netolerancijos aukos ir kaip ši netolerancija pasireiškia? (c) Kokia yra ar turėtų būti vyriausybės politika ir programos, kovojančios su šiais reiškiniais politiniame, teisiniame ir kultūriniame lygmenyse?

20. Šios ataskaitos II skyriuje analizuojama politinė ir teisinė Lietuvos valstybės institucijų priimta strategija, pabrėžiant valstybės pareigūnų supratimą apie rasizmą ir diskriminaciją Lietuvoje. III skyriuje pristatomas pilietinės visuomenės organizacijų, tautinių mažumų atstovų ir diskriminacijos aukų požiūris. IV skyriuje pateikiama Specialiojo pranešėjo analizė, o V skyriuje jo rekomendacijos Lietuvos Vyriausybei ir pilietinės visuomenės organizacijoms.

³ Lietuva taip pat yra šių Konvencijų dalyvė: Europos konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, Konvencijos dėl visų rūšių diskriminacijos panaikinimo moterims ir jos fakultatyvinio protokolo bei Vaiko teisių konvencijos ir dviejų jos protokolų. Lietuva taip pat pasirašė Neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos fakultatyvinius protokolus. Lietuva nėra Tarptautinės visų migrantų darbininkų ir jų šeimos narių teisių apsaugos konvencijos dalyvė.

⁴ Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija, trečioji ataskaita apie Lietuvą, priimta 2005 m. birželio 24 d.

II. TEISINĖ BAZĖ, VIEŠOJI POLITIKA IR VALSTYBĖS PAREIGŪNŲ POŽIŪRIS

A. Teisinė ir institucinė bazė kovai su rasizmu ir rasine diskriminacija

Konstitucijos nuostatos

21. Bendra visų asmenų lygybės įstatymui nuostata įtvirtinta Lietuvos Konstitucijos 29 straipsnyje, teigiančiame, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“ ir kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.“

22. Lietuvos Konstitucijos 25 straipsnyje apibrėžiama, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu.

23. Konstitucijoje apibrėžiamos ir konkrečios tautinių bendrijų teisės. Pagal 37 straipsnį „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius.“ 45 straipsnis numato, kad piliečių „tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai.“

Lygių galimybių įstatymas ir Lygių galimybių kontrolierė

24. Bendros Konstitucijos nuostatos detalizuojamos 2003 m. lapkričio 18 d. priimtame Lygių galimybių įstatyme, kuris įsigaliojo 2005 m. sausio 1 d. Šio įstatymo tikslas „užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų“ (1.1 straipsnis). Įstatyme aiškiai minimi Lietuvos įsipareigojimai žmogaus teisių srityje, išdėstyti tarptautiniuose ir šalies dokumentuose, bei atitinkamos valstybės, savivaldos ir švietimo institucijų, darbdavių ir paslaugų teikėjų pareigos.

25. Lygių galimybių įstatymas ne tik draudžia diskriminaciją, bet ir nustato kai kurias priemones, kurių turi imtis valstybės institucijos, kad atitaisytų galimą diskriminaciją. Institucijos turi „rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas lygių galimybių užtikrinimui“ ir „remti religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų, kitų nevyriausybinių organizacijų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros bei paramos fondų programas, kurios padeda įgyvendinti lygias asmenų galimybes“ (3 straipsnis).

26. Lygių galimybių įstatymas išplečia Lygių galimybių kontrolieriaus vaidmenį. Kontrolierius gauna piliečių skundus dėl galimų diskriminacinių veikslių ir stebi, kaip įgyvendinimas įstatymas. Iki 2005 m. kontrolieriaus įstaiga buvo pirmiausiai atsakinga už moterų ir vyrų lygias galimybes, tačiau priėmus Lygių galimybių įstatymą kontrolieriaus įgaliojimai išsiplėtė ir apima įvairias diskriminacijos formas – diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų. Kontrolierius gali tirti ne tik piliečių pateiktus skundus, bet ir užsieniečių ar asmenų neturinčių pilietybės skundus. Svarbi kontrolieriui suteiktų įgaliojimų dalis yra tai, kad jis turi teisę pats inicijuoti tyrimą, ne vien reaguoti į pateiktus skundus.

27. Ištyręs skundą, kontrolierius turi keletą galimybių, įskaitant galimybę kreiptis dėl teismo tyrimo, rekomenduoti institucijai nutraukti lygias galimybes pažeidžiančius veiksmus, panaikinti lygias galimybes pažeidžiantį teisinį aktą, imtis administracinio poveikio priemonių, įspėti dėl įvykdyto teisės pažeidimo. Kontrolieriaus rekomendacijos yra teisiškai įpareigojančios ir dėl jų nesilaikymo gali būti taikomos administracinio poveikio priemonės.

28. Iki 2007 m. rugsėjo mėn. kontrolieriaus tarnyba gavo 20 skundų – daugiau nei ankstesniais metais – dėl etninės diskriminacijos. Daugelis atvejų susiję su diskriminacija įdarbinimo srityje ir administracinėse valstybės institucijose.

29. Kontrolierė informavo Specialųjį pranešėją, kad didelę jos veiklos dalį sudaro žinomumo skatinimas, ypač informacijos sklaida žmonėms apie jų teises ir valstybės tarnautojų mokymai apie nediskriminavimą. Šiuo atžvilgiu kontrolieriaus tarnyba organizavo kursus policijos pareigūnams, pasienio apsaugos pareigūnams, priešgaisrinės saugos tarnybai, žurnalistams, teisininkams. Žinomumo skatinimo požiūriu labai svarbu pabrėžti, kad 2007 m. Lietuvoje buvo paskelbti lygių galimybių visiems metais ir dalį veiklos šioje srityje organizavo kontrolieriaus tarnyba.

Tautinių mažumų įstatymas ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas

30. Bendros Konstitucijos nuostatos yra papildytos Tautinių mažumų įstatyme, kuris pripažįsta, kad „nacionalinių (etninių) mažumų kultūrinis paveldas yra neatsiejama Lietuvos Respublikos kultūrinio paveldo dalis“. Šis įstatymas, kaip ir Lygių galimybių įstatymas, draudžia tautinę ar etninę diskriminaciją ir numato pozityvius veiksmus, kuriais skatinama mažumų kultūra. Čia ypač pabrėžiama valstybės pareiga skatinti tautinių mažumų savimonę ir saviraišką, „puoselėti ir ugdyti savo tautos ar etninės grupės kultūrą, kalbą, papročius ir tradicijas bei išsaugoti savo tautinę/etninę tapatybę“ (3.2 straipsnis).

31. Tautinių mažumų įstatymas nustato tautinių mažumų teises, tarp jų teisę į valstybės paramą ugdant tautinę kultūrą ir švietimą; teisę naudoti tautinės mažumos kalbą; teisę mokytis gimtąja kalba; teisę gauti ir pateikti informaciją bei idėjas mažumos kalba; teisę išpažinti savo religiją ar įsitikinimus bei kurti religines bendruomenes ir draugijas; teisę naudoti mažumos simbolius ir švęsti mažumos šventes. Įstatymas taip pat numato, kad vietovėse, kuriose kompaktiškai gyvena kuri nors tautinė mažuma, jos atstovai gali kreiptis į valstybės įstaigas ir organizacijas tos tautos mažumos kalba. Įstatymo įgyvendinimas patikėtas Tautinių mažumų ir išeivijos departamentui.

32. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas atsakingas už asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, teisių apsaugą, interesų garantiją, rūpinimąsi jų poreikiais, rūpinimąsi jų tautinės tapatybės ir paveldo išsaugojimu.⁵ Departamentą tiesiogiai remia patariamoji Tautinių bendrijų taryba jungianti apie 20 bendrijų atstovų, kurie teikia rekomendacijas Departamentui, Seimui ir Vyriausybei. Departamentas taip pat yra atsakingas už Lietuvos kultūros skatinimą užsienyje, ypač remiant lietuvių diasporos, kuriai priklauso apie 1,5 - 2 milijonai užsienyje gyvenančių lietuvių, vykdomą veiklą.

⁵ Žr. Valstybės narės ataskaitą, CERD/C/461/Add.2, para. 7.

33. Be konsultavimo politikos klausimais, vienas iš Departamento vaidmenų yra teikti paramą, taip pat ir finansinę, Lietuvos tautinių mažumų bendrijų vykdomoms iniciatyvoms. Visoje šalyje Departamentas remia keletą tautinių mažumų kultūrą skatinančių kultūrinių centrų. Specialusis pranešėjas aplankė Vilniaus priemiestyje įsikūrusį Romų bendruomenės centrą, Vilniaus žydų tolerancijos centrą, Karaimų draugiją Trakuose ir Visagino tautinių kultūrų centrą. Šioje srityje Departamentas turi skleisti kultūros strategiją skatinančią integraciją ir daugiakultūriškumą, puoselėjančią tautinių mažumų kultūras ir tokiu būdu papildančią teises priemones kovai su rasizmu ir diskriminacija.

B. Kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija politika ir priemonės

34. Vyriausybės nuostata tautinių mažumų atžvilgiu apibendrina Tautinių mažumų ir išėivijos departamento direktoriaus pastangas „kurti naują Lietuvos valstybę su Lietuvoje gyvenančiomis tautinėmis mažumomis“. Departamentas atmeta integraciją puoselėjant asimiliaciją ir pabrėžia tautinių mažumų kultūrinių tradicijų skatinimo reikšmę daugiakultūroje valstybėje.

35. Keli įvairių ministerijų pareigūnai informavo Specialųjį pranešėją apie jų atitinkamoje srityje vykdomą veiklą ir programas, kuriomis siekiama kovoti su rasizmu, rasine diskriminacija, ksenofobija ir susijusia netolerancija. Tai veikla švietimo, kultūros, socialinės apsaugos ir darbo srityse.

36. Švietimo ir mokslo ministerija vadovaujasi strategija, grindžiama Konstitucijoje numatytu reikalavimu skatinti švietimą gimtąja kalba. Aiškus politinis sprendimas šiuo atžvilgiu, kaip išsireiškė ministrė, buvo „nenustumti tautinių mažumų gimtosios kalbos į antrąjį planą“. Pagal Švietimo įstatymą vietovėse, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinė mažuma, ir jeigu bendruomenė prašo, savivaldybė laiduoja mokymąsi tautinės mažumos kalba. 2006 - 2007 m. pagal vartojamą kalbą veikė šios vidurinės mokyklos: 64 – lenkų, 17 – lenkų-lietuvių, 44 – rusų, 20 – rusų-lietuvių, 13 – lenkų-rusų, 5 – lietuvių-rusų-lenkų ir 1 baltarusių. Be to, veikia žydų ir vokiečių mokyklos, kuriose mokoma lietuvių kalba bei dėstoma hebrajų ir vokiečių kalbos, jų tautų istorija ir kultūra. Pranešėjo vizito metu 4,5 procento mokinių mokėsi rusų kalba ir 3,4 procento lenkų kalba. Tautinių mažumų mokyklų finansavimas yra didesnis nei lietuviškų mokyklų, maždaug 10 procentų daugiau kiekvienam mokiniui.

37. Tolerancijos ir tarpkultūrinio dialogo klausimu Specialusis pranešėjas buvo informuotas, kad Lietuvos Respublikos kultūros ministerija yra nubrėžusi strategiją grindžiamą šiais keturiais pagrindiniais principais: tautinių mažumų kultūros skatinimas; Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Konvencijos dėl kultūrų raiškos įvairovės įgyvendinimas; Europos programos dėl kultūrų dialogo koordinavimas ir pasiruošimas 2009 m. darbams, kai Vilnius taps Europos kultūros sostine. Pastarajam įvykiui pažymėti Kultūros ministerija planuoja keletą renginių, kurie akcentuos daugiakultūriškumo ir kultūrų dialogo – kertinių Lietuvos kultūros elementų – vaidmenį. Įgyvendinant kultūros politiką vadovaujamosi trimis pagrindiniais principais: kiekvienas visuomenės narys turi teisę dalyvauti; Lietuviai ir tautinės bendrijos turi teisę išsaugoti ir puoselėti savo tautinę kultūrą; sukuriamos sąlygos skleisti Lietuvos kultūrą pasaulyje ir supažindinti lietuvius su kitų tautų kultūra.⁶

⁶ Ten pat., 247 skirsnis.

38. Socialinės apsaugos ir darbo ministrė pabrėžė ES direktyvų dėl rasizmo, lygių galimybių bei darbo rinkos įgyvendinimo reikšmę. Darbo rinkos srityje šios naujos direktyvos įgalins nevyriausybinės bei kitas organizacijas pateikti skundus, kurie diskriminavimo atvejais leis pradėti teisminį procesą. Ministrė taip pat akcentavo Ministerijos vaidmenį informuojant gyventojus, ypač darbdavius, apie egzistuojančius teisės aktus dėl nediskriminavimo. Paminėtas ypatingas pabėgėlių integravimo į darbo rinką projektas, kuriame numatomi atitinkami veiksmai skatinantys toleranciją atvykstančių pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų atžvilgiu. Pabaigoje ministrė pabrėžė, kad Lietuvos socialinė politika grindžiama socialinio solidarumo koncepcija, glaudžiai susijusia su tolerancijos ir pagarbos įvairovei vizija.

C. Valstybės pareigūnų ir Vyriausybės įstaigų supratimas ir reakcija

39. Dauguma valstybės pareigūnų su kuriais kalbėjosi Specialusis pranešėjas, įskaitant Seimo Pirmininką, Aukščiausiojo Teismo Pirmininką ir įvairius ministrus, išreiškė požiūrį, kad rasizmas nėra plačiai Lietuvoje paplitęs reiškinys, tai greičiau atskirais atvejais pasireiškianti problema. Pašnekovai ypač akcentavo tai, kad rasizmo ir diskriminavimo atvejų šalies įstatymuose ir administraciniuose aktuose nėra. Istorinis Lietuvos daugiakultūrės visuomenės pagrindas buvo pabrėžtas daugelyje susitikimų, kurių metu tvirtinama, kad šis istorinis paveldas prisideda prie Lietuvos atvirumo ir pagarbos įvairovei.

40. Specialusis pranešėjas pastebėjo, kad dauguma aukščiausių valstybės pareigūnų mano, jog egzistuojančios teisinės priemonės, ypač Lygių galimybių įstatymas ir Tautinių mažumų įstatymas, yra tinkama bazė kovai su rasizmu, rasine diskriminacija, ksenofobija ir susijusiomis netolerancijos formomis. Pareigūnai gyrė Lygių galimybių ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriams suteiktus įgaliojimus ir jų atliekamą darbą, kurie yra svarbūs užtikrinant, kad asmenų teisės būtų tinkamai ginamos, o už pažeidimus tinkamai baudžiama. Dauguma pareigūnų, įskaitant Teisingumo ministrą, svarbų vaidmenį skiria Lietuvos įstatymų derinimui su Europos Sąjungos teise. Ypač svarbus ES teisyno (*acquis communautaire*) įgyvendinimas, nes skatina pozityvius veiksmus valstybėje, padedančius tobulinti įvairių sričių, įskaitant susijusių su rasizmu ir diskriminacija, teisinę ir institucinę bazę.

41. Diskutuojant apie egzistuojančių įstatymų įgyvendinimą, daugelis pareigūnų išreiškė susirūpinimą esamais trūkumais ir teigė, kad dar yra ką tobulinti. Jie ypač pabrėžė tai, kad svarbiausi įstatymų pakeitimai buvo patvirtinti palyginti neseniai, todėl būtina sutelkti dėmesį į informacijos sklaidą, skatinant visuomeninį žinomumą. Tai daryti itin svarbu mokant valstybės tarnautojus, kad šie žinotų naujausius įstatymus ir jais vadovautųsi. Kai kurie pareigūnai paminėjo poreikį kuo daugiau informacijos skleisti valstybės gyventojams, tikslu šviesti visuomenę apie įstatymus dėl rasizmo ir diskriminacijos draudimo. Taip pat informuoti apie institucinius valstybės mechanizmus, įgalinančius nagrinėti asmenų skundus ir šalinti pažeidimus.

42. Kai kurie Specialiojo pranešėjo pašnekovai valstybinėse institucijose pažymėjo rasizmo ir diskriminacijos klausimo pateikimo istoriniame kontekste reikšmę. Buvo pabrėžta, kad lietuvių nacionalinė tapatybė, ypač kalba ir kultūra, buvo labai ribojama Sovietinės okupacijos laikotarpiu. Remiantis šiais teiginiais, Lietuvos politika šiuo metu grindžiama radikaliai priešinga politika, pripažįstančia tautinių mažumų teises ir skatinančia mažumų tradicijas.

43. Vidaus reikalų ministerijos pareigūnai išreiškė požiūrį, kad svarbus politikos aspektas sąlygojęs taikius santykius ir toleranciją tarp etninių grupių Lietuvoje buvo vadinamasis „nulinis

pasirinkimas“ priėmus Pilietybės įstatymą po nepriklausomybės paskelbimo. Pagal šį įstatymą kiekvienam asmeniui gyvenusiam Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę 1990 m. (išskyrus buvusius Sovietų armijos kareivius) buvo suteikta galimybė tapti Lietuvos piliečiu. Ši politika panaikino asmenų be pilietybės problemą ir suteikė tautinių mažumų atstovams visas piliečio teises.

44. Kai kurie susitikimų Lietuvos valstybės institucijose dalyviai išreiškė ir kitokį požiūrį dėl rasizmo ir diskriminacijos šalyje. Ypač Generalinė prokuratūra pripažino, kad Lietuvoje egzistuoja diskriminacija ir kad prokuratūra, siekdama nagrinėti šią problemą, bandė aiškinti įstatymus. Aiškinant šalies įstatymus ypač atsižvelgta į baigiamąsias Rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto pastabas pateiktas ataskaitoje apie Lietuvą (CERD/C/ LTU/CO/3). Kaip teigė Generalinės prokuratūros atstovai, tai ir Rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto rekomendacija Lietuvai priimti baudžiamosios teisės nuostatą, kad nusikaltimas dėl rasistinių motyvų ar tikslų būtų sunkinanti aplinkybė, leidžianti tokių veiksmų kaltininkams taikyti griežtesnes bausmes (ten pat, 7 skirsnis). Specialusis pranešėjas susidomėjęs pastebėjo, kad Generalinė prokuratūra gali pati inicijuoti paklausimus dėl rasinės neapykantos skatinimo, ne vien reaguoti į oficialius skundus. Generalinio prokuroro pavaduotojas paminėjo keletą svarbių atvejų, kuriems prokuratūra skyrė ypatingą dėmesį, įskaitant išpuolius prieš studentus iš Afrikos bei prieš Kinijos imigrantą, kurie nebuvo tinkamai užregistruoti kaip rasistinio pobūdžio nusikaltimai ir pabrėžė poreikį papildyti Baudžiamąjį kodeksą pagal pirmiau nurodytą Rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto rekomendaciją.

45. Specialusis pranešėjas teiravosi pašnekovų apie jų požiūrį į rasistinio smurto klausimą, valstybės veiksmų efektyvumą traktuojant rasizmą kaip sunkinančią aplinkybę rasistinių nusikaltimų atvejais bei valstybės vaidmenį tramdant rasinės neapykantos kurstymą. Jis ypač pabrėžė tarptautiniame lygmenyje besitęsiančias diskusijas dėl pusiausvyros tarp raiškos laisvės ir kitų asmenų, kuriems kyla grėsmė dėl nepakantumo žodinės raiškos, teisių.

46. Atsižvelgiant į tai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas aiškiai paminėjo Baudžiamojo kodekso nuostatas, pagal kurias taikoma baudžiamoji atsakomybė už rasinio, etninio ir religinio nepakantumo kurstymą. Tačiau jis taip pat pabrėžė, kad nors ir teismams žinoma ši nuostata, jie ją retai taiko dėl riboto teismų pasiekiančio bylų šiuo klausimu skaičiaus. Jis išsakė nuomonę, kad dauguma rasinio smurto atvejų yra chuliganizmo ir vandalizmo veiksmai, keliantys problemas daugeliui visuomenių.

47. Teisingumo ministras taip pat paminėjo, kad įstatymas draudžia rasinės ir etninės neapykantos kurstymą ir pateikė kai kurių veiksmų, kurių imtasi, pavyzdžius. Jis paminėjo Baudžiamojo kodekso pataisų projektą, kuris nagrinėjamas Seime, dėl draudimo viešai demonstruoti nacistinius ir sovietinius simbolius.

48. Pareigūnai nurodė Seimo paskirto Žurnalistų etikos inspektoriaus vaidmenį tiriant nepakantumo žodinės raiškos atvejus žiniasklaidoje, taip pat ir Interneto svetainėse. Specialusis pranešėjas susitiko su inspektoriumi ir kalbėjosi apie jo požiūrį šiuo klausimu. Inspektorius yra įpareigotas tirti skundus dėl žurnalistų, redaktorių, leidėjų profesinės etikos pažeidimų, įskaitant rasinės neapykantos kurstymo atvejus spaudoje, viešojoje garso, vaizdo ir skaitmeninėje medžiagoje. Inspektorius taip pat patvirtino, kad Lietuvos žurnalistikoje diskriminacija nėra plačiai paplitusi ir kad labai retai į ją kreipiamasi dėl nepakantumo kurstymo žodine raiška. Tačiau jis akcentavo, kad kai kuriais klausimais inspektoriaus veiksmai yra labai svarbūs, ypač tuomet kai žurnalistų straipsniuose apie kriminalinius nusikaltimus aiškiai pažymima asmens etninė

priklausomybė. Turima omenyje, jei nusikaltėlis yra tautinės mažumos bendrijos narys. Inspektorius priminė savo rekomendaciją Lietuvos laikraščiams nespausdinti pranašo Mahometo karikatūrų, skandalingai pasirodžiusių Danijos spaudoje 2005 m.

49. Dar vienas su rasinės neapykantos kurstymu susijęs aspektas yra priemonės, užkertančios kelią politinių partijų, atvirai propaguojančių rasistinę ir ksenofobinę politiką, atsiradimui. Šiuo atžvilgiu Teisingumo ministras stebi, kad partijų politinės programos atitiktų šalies įstatymus ir nacionalinius susitarimus, įskaitant rasinės ir etninės diskriminacijos draudimą. Kaip teigia Vyriausybės pareigūnai, dėl Lietuvos demokratinės tradicijos ir tolerancijos paveldo, praktiškai neįmanoma vietinėms politinėms partijoms skatinti rasistinę programą.

50. Kai kurie Seimo politiniai lyderiai, įskaitant Seimo Pirmininką ir Žmogaus teisių komiteto pirmininką, pateikė Specialiajam pranešėjui informaciją apie tai, kad Lietuvos politinės partijos nenaudoja jokios rasistinės ar diskriminacinės retorikos ir kad rinkiminės kampanijos šiuo ideologiniu spektru niekada nebuvo kuriamos. Atsižvelgiant į tai, net nacionalistinės Lietuvos partijos susilaiko nuo panašios retorikos, dėmesį kreipdamos ne į vietinių bendrijų reikalus, bet Lietuvos užsienio politiką, santykius tarp Lietuvos ir kaimyninių valstybių.

III. PILIETINĖS VISUOMENĖS IR SUSIJUSIŲ BENDRIJŲ POŽIŪRIAI

A. Susirūpinimas dėl valstybės politikos ir priemonių

51. Pilietinės visuomenės organizacijų ir tautinių mažumų atstovai išreiškė kitokį požiūrį dėl rasizmo ir rasinės diskriminacijos Lietuvoje nei valstybės pareigūnai. Specialiojo pranešėjo pašnekovai, atstovaujantys pilietinę visuomenę, įskaitant žmogaus teisių organizacijas nuolat stebinčias rasizmo apraiškas, išreiškė susirūpinimą dėl pastebimai paskutiniaisiais metais padidėjusios netolerancijos Lietuvoje. Jie atkreipė dėmesį į aktyvėjančią ekstremistų veiklą, įskaitant neonacių grupių veiklą ir jų fizinės ir žodinės agresijos veiksmus, pasireiškiančius kai kuriuose specifiniuose regionuose, tarp jų Klaipėdoje, kur įsikūręs svarbus tarptautinis universitetas.

52. Pilietinės visuomenės atstovų nuomone, tiesioginės netolerancijos aukos yra vizualiai išsiskiriančios tautinės mažumos, ypač migrantai ne iš Europos šalių ir romų bendruomenės nariai. Fizinį išpuolį prieš tautinių mažumų asmenis, įskaitant užsienio studentus, pavyzdžiui Specialiajam pranešėjui pateikė nevyriausybinių organizacijų atstovai, teisininkai bei užpuolimų aukos.

53. Nors daugelis pilietinės visuomenės atstovų teigiamai vertina esamą teisinę ir institucinę bazę, jie išskyrė keletą sričių, kurios turėtų būti tobulinamos. Ypač buvo minimas visų Europos Sąjungos rasių lygybės direktyvos nuostatų perkėlimas į Lietuvos teisę. Tai būtų pageidautina išdava, garantuojanti papildomą pažeidžiamų grupių apsaugą ir palengvinanti bylinėjimąsi bylose dėl rasizmo. Kai kurie nevyriausybinių organizacijų atstovai išreiškė nuomonę, kad Lietuva turėtų padaryti specialų pareiškimą pagal Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 14 straipsnį, kas leistų Lietuvos gyventojams Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetui pateikti atskiras peticijas (skundus) ir tokiu būdu sustiprinti teisinius kovos su rasizmu ir diskriminacija mechanizmus. Vietiniame lygmenyje pilietinės organizacijos pageidavo sustiprinti Lygių galimybių kontrolinės darbą, ypač įgyvendinant jos rekomendacijas.

Jų manymu, turi būti sustiprinta rekomendacijų įgyvendinimo kontrolė ir ypač sankcijos dėl jų nevykdymo.

B. Romų bendruomenės požiūris

54. Specialusis pranešėjas lankėsi didžiausioje Lietuvos romų bendruomenėje Vilniaus priemiestyje (Kirtimuose), siekdamas gauti informaciją iš pirmųjų šaltinių apie romų bendruomenės padėtį. Jis apsilankė čia esančiame Romų bendruomenės centre, kurį finansuoja Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas ir kuriame įsteigta paruošiamoji mokykla šioje bendruomenėje gyvenantiems vaikams. Specialusis pranešėjas susitiko su bendruomenės vadovais, lankėsi romų namuose, kalbėjosi su keliomis šeimomis, norėdamas išgirsti jų nuomonę apie esamą situaciją.

55. Lankydamasis romų gyvenvietėje Specialusis pranešėjas pastebėjo pavojingas gyvenimo, ypač buities sąlygas, kuriomis gyvena bendruomenė. Ypač jis atkreipė dėmesį į elektros, šildymo bei geriamo vandens ir sanitarinių patogumų trūkumą namuose, kaip buvo kalbama, dėl to, kad kai kurios šeimos negali užsimokėti už komunalinius patarnavimus. Šios šeimos namus šildo malkomis, kuriomis nemokamai aprūpina savivaldos institucijos. Kai kurios patalpos yra perpildytos, jose gyvena kelios šeimos. Bendruomenė išreiškė rimtą susirūpinimą 2004 m. savivaldybės institucijų pradėtu pastatų griovimu dėl kurio romai neteko kelių gyvenamųjų pastatų. Griovimą sustabdė Seimo kontrolierių ir Lygių galimybių kontrolierės įsikišimas, tačiau išlieka nežinomybė dėl teisių į gyvenamąsias patalpas ateityje. Pasibaigus misijai, Specialusis pranešėjas gavo informaciją, kad 2007 m. gruodį Vilniaus apskrities administracinio teismo sprendimu buvo priimta teismo nutartis dėl 2004 m. nugriovimų skiriant 5000 litų (apytikriai 1450 eurų) kompensaciją kiekvienam iš 20 ieškovų.

56. Romų bendruomenė pasmerkė plačiai paplitusį išankstinį nusistatymą ir diskriminaciją su kuriais jie susiduria įvairiose Lietuvos socialinio gyvenimo srityse. Pagrindinis romų vadovų ir šeimų rūpestis – diskriminacija įsidarbinant. Kai kurių nevyriausybinų organizacijų, atliekančių tyrimus, duomenimis, romų nedarbo lygis kelis kartus viršija kitų gyventojų nedarbingumo lygį. Specialusis pranešėjas iš klausė atskirus diskriminacijos įsidarbinant atvejus, ypač tuos, kai darbdavys vos tik sužinojęs etninę kilmę, atsisakė įdarbinti romų tautybės asmenį.

57. Švietimo srityje romų bendruomenė pasižymi žemiausiais pasiekimų rodikliais, kurie vietiniams bendruomenės vadovams kelia didžiulį susirūpinimą, juolab, kad beveik 50 procentų romų bendruomenės sudaro jauni žmonės.⁷ Kirtimų gyvenvietėje romų vaikams siūlomi kursai, paruošiantys juos mokslui pagrindinėje mokykloje bei pamokos mokyklas lankantiems vaikams. Nors paruošiamosios mokyklos egzistavimas Kirtimuose laikomas teigiamu postūmiu, tačiau romų vaikai minėjo, kad pradėjus lankyti pagrindinę mokyklą, apie juos vyrauja išankstinė nuomonė. Tai rodo, kad šių mokyklų mokiniams ir mokytojams trūksta daugiakultūrio švietimo. Romų vaikai dažniau nei kiti palieka mokyklas ir jų mokslo rodikliai žemesni už kitų vaikų.

58. Specialusis pranešėjas teiravosi romų atstovų apie jų požiūrį į Tautinių mažumų ir išeivijos departamento įgyvendinamą Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programą. Programa iš

⁷ Žr. 2006 m. ENAR papildančią ataskaitą.

esmės yra teigiamas žingsnis, ypač dėl to, kad valstybės institucijos viešai pripažįsta sunkią romų bendruomenės situaciją. Bendruomenės vadovai teigiamai apibūdino Departamento veiksmus ir projektus kaip svarbią priemonę atitaisant situaciją. Tačiau buvo pareikštos dvi kritinės pastabos dėl programos. Pirmą, programos nepakanka sprendžiant bendruomenės patiriamas problemas, ypač dėl darbo prieinamumo. Romų bendruomenių vadovai ypač pažymėjo, kad Departamento veiksmai bus sėkmingi tik tuomet, kai prie jų prisidės Vilniaus savivaldos institucijos, tiesiogiai atsakingos už daugelio klausimų dėl Kirtimų gyvenvietės sprendimus (pvz., žemės, pagrindinių komunalinių paslaugų, švietimo ir t.t.). Antra, romų atstovai mano, kad bendruomenė nepakankamai konsultuojama apie priimtą programą ir nepakankamai dalyvauja kuriant naują integracijos programą, todėl negali išsakyti savo problemų ir siūlymų, kurie pagerintų valstybės veiksmų efektyvumą.

59. Viena iš priežasčių dėl kurios romų integracijos į Lietuvos visuomenę programa buvo kritikuojama - išskirtinis dėmesys romų bendruomenei, neskiriant pakankamai dėmesio platesnei iniciatyvai lietuvių bendruomenėje, kovojant su jos prietarais ir skatinant toleranciją bei pagarbą. Galiausiai romų bendruomenės vadovai diskusijose su Specialiuoju pranešėju nuolat akcentavo pagrindinį kultūrinio mentaliteto klausimą, romų, kaip individualios bendruomenės, kurios socialinės ir kultūrinės tradicijos turi būti išsaugotos, pripažinimą Lietuvos visuomenėje. Jų pagrindinis reikalavimas yra tai, kad veiksmai, siekiantys pagerinti romų gyvenimo sąlygas, būtų siejami su tolerancijos ir kultūrinės įvairovės skatinimu lietuvių bendruomenėje.

60. Šiuo požiūriu Specialusis pranešėjas pritaria naujai Romų integravimo programai 2008 - 2010 m. laikotarpiui, kurios tikslai grindžiami kai kuriomis romų bendruomenės nurodytomis problemomis, ypač akcentuojant įdarbinimo, profesinio švietimo, socialinės atskirties klausimus ir puoselėjant toleranciją romų bendruomenės atžvilgiu.

61. Specialusis pranešėjas susidomėjęs atkreipė dėmesį į tai, kad vienas iš populiariausių Lietuvos dainininkų yra romų tautybės. Nors istoriškai romų bendruomenėms Europoje muzika tampa viena iš saviraiškos sričių ir galimybė dalyvauti visuomenės veikloje – kuri vis dėlto neturėjo reikšmingo poveikio kovojant su romų marginalizavimu ir atskirtimi – Specialusis pranešėjas išreiškė įsitikinimą, kad romų muzikanto, kaip tautinio simbolio Lietuvos populiarioje muzikoje, sėkmė galėtų suteikti galimybę pareigūnams, plačiau visuomenei bei romų bendruomenei sustiprinti tokią įvairovės priėmimo išraišką ir pradėti diskusiją, kurios tikslas būtų puoselėti naujas švietimo, kultūrinės, profesinės romų bendruomenės įtraukimo į Lietuvos visuomenę galimybes.

C. Bendruomenių ne iš Europos šalių požiūris

62. Žmogaus teises ginančios nevyriausybinės organizacijos ir Lietuvoje gyvenantys tautinių bendrijų atstovai ne iš Europos šalių išreiškė rimtą susirūpinimą dėl vizualiai skirtingų tautinių mažumų diskriminacijos ir netolerancijos jų atžvilgiu. Nors šios mažumos šiuo metu nėra gausios, jos išsakė susirūpinimą dėl paskutinių rasistinio smurto atvejų ir nepakantumo žodinės raiškos, ypač Afrikiečių atžvilgiu, taip pat dėl neonacių šalininkų įvykdytų veiksmų.

63. Nors Lietuvoje įvyko pavieniai smurto atvejai, bendruomenės iš ne Europos šalių, ypač Afrikiečiai, akcentavo savo susirūpinimą dėl ateities tendencijų ir galimo netolerancijos bei rasistinės agresijos augimo. Ši baimė susijusi su migrantų skaičiaus augimu Lietuvoje įstojus į ES ir sparčiai augant ekonomikai. Bendruomenės susirūpinę tuo, kad anksčiau tautinės mažumos iš

ne Europos šalių Lietuvoje buvo labai retas reiškinys. Tačiau didėjant šioms bendruomenėms tapatybės ir tautinės įvairovės klausimai taps svarbesni. Tautinių mažumų atstovai iš ne Europos šalių pabrėžė, kad trūksta tarpkultūrinės veiklos, nukreiptos į tam tikrą naują bendruomenę, kurios kultūriniai papročiai ir tradicijos nėra taip gerai pažįstami, kaip tradicinių tautinių mažumų. Bendruomenės atstovai taip pat susirūpinę islamofobijos augimu tam tikruose visuomenės segmentuose.

64. Specialiajam pranešėjui apibūdintas rasistinės agresijos atvejis Klaipėdoje prieš studentą iš Afrikos. Jis tariamai patyrė įvairias diskriminavimo formas viešose vietose, įskaitant fizinį smurtą. Konkrečiu atveju jis pateikė skundą, teigdamas, kad autobuso kontrolierius jį žodžiu įžeidinėjo, pavadino jį „beždžione“. Kaip teigia Lygių galimybių kontrolieriaus įstaiga, ši byla dėl neapykantos ir smurto kurstymo, perduota tirti Generalinei prokuratūrai.

D. Žydų ir karaimų bendruomenių požiūris

65. Istorijos požiūriu Lietuva buvo vienas iš svarbiausių žydų kultūros centrų Europoje. Tačiau po nacių okupacijos ir holokausto žydų bendruomenė beveik išnyko ir šiuo metu yra tik apie 4000 jos narių, dauguma iš kurių į Lietuvą atvyko po karo. Kaip teigia žydų bendruomenės nariai, holokaustas yra vis dar aktuali ir skausminga tema Lietuvos visuomenei, ypač dėl vietinių kolaborantų dalyvavimo karo metais plačiai pasklidusiame antisemitiniame smurte.

66. Žydų bendruomenė patenkinta paskutiniaisiais Vyriausybės veiksmais. Viena iš bendruomenės paminėtų iniciatyvų – tai prieš dešimtmetį vykdytas mokyklinių vadovėlių peržiūrėjimas, pašalinant juose pasitaikančius prietarus, ištaisant Lietuvos žydų istorijos iškreipimus, ypač apie holokausto laikotarpį ir vietinius kolaborantus. Bendruomenė taip pat su malonumu pastebėjo 1998 m. Lietuvos Prezidento įkurtą Tarptautinę komisiją nacių ir sovietų okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti. Komisijos darbą žydų bendruomenė laiko svarbia supratimo apie žydams padarytus nusikaltimus žadinimo priemone ir tokiu būdu visuomenės sutelkimu prieš antisemitizmą.

67. Specialusis pranešėjas apsilankė Vilniaus Žydų tolerancijos centre ir muziejuje, kuriame sukaupta svarbiausia dokumentinė medžiaga apie Lietuvos žydų istoriją. Čia apsilanko apie 12000 lankytojų per metus. Direktorius pabrėžė Lietuvos visuomenės informuotumo skatinimo apie holokausto metu padarytų nusikaltimų reikšmę, taip pat nusikaltimus, kuriuos įvykdė vietiniai kolaborantai. Tai budrumą palaikanti priemonė dėl visų rūšių antisemitizmo keliamos grėsmės. Atsigręždami į praeitį lietuviai bus geriau pasiruošę sutikti naujus ateities iššūkius, įskaitant naujų migrantų atvykimą.

68. Kai kurios žydų bendruomenės akcentuotos problemos susiję su nuosavybės atstatymo klausimais, kurie šiuo metu sprendžiami teisme. Išreikštas susirūpinimas dėl smurtaujančių antisemitinių grupių atsiradimo, kopijuojančių panašių grupių elgesį kaimyninėse šalyse.

E. Daugiakultūrė Visagino patirtis

69. Specialusis pranešėjas taip pat aplankė Visagino miestą Lietuvos šiaurės rytuose, kuris laikomas sėkmingiausiu daugiakultūrės integracijos eksperimentu. Nors tai mažas miestas, jame gyvena 47 tautybių žmonės ir tik 14 procentų gyventojų sudaro etniniai lietuviai. Apie pusę gyventojų yra rusų kilmės, dauguma čia atvyko statyti ir aptarnauti netoli miesto veikiančią atominę elektrinę.

70. Dėl miestui būdingo daugiakultūriškumo kyla kalbos problemos. Todėl mero pavaduotojas informavo Specialųjį pranešėją apie nuolatinės pastangas siekiant gerinti nelietuvių kilmės asmenų galimybes naudotis visomis valstybės teikiamomis paslaugomis. Tai, pavyzdžiui, galimybė savivaldos institucijose ir savivaldybės taryboje bendrauti rusų kalba. Tautinės mažumos atstovaujamos vietinėje politinėje sistemoje – tik ketvirtis savivaldybės tarybos narių yra etniniai lietuviai. Kaip teigia vietiniai pareigūnai, nepaisant potencialių problemų, kurios iškils dėl kalbinių skirtumų, tikroji patirtis yra teigiama, skatinanti Visagino gyventojus gerai mokėti kelias užsienio kalbas.

71. Visagine Specialusis pranešėjas taip pat aplankė vietinės bendruomenės centrą, kur tautinės mažumos vykdo įvairių kultūrinę veiklą, ypač įtraukdamos į ją vaikus. Bendruomenės centre Specialusis pranešėjas susitiko su rusų, ukrainiečių, totorių ir žydų bendruomenių atstovais. Jie paaiškino, kad centro veikla vykdoma trimis pagrindinėmis kryptimis. Pirma, tautinių mažumų vaikams organizuojamos sekmadieninės mokyklos. Kadangi rusų bendruomenė yra didelė, jos nariai turi savo mokyklą nacionaline kalba, o mažesnės bendruomenės organizuoja vaikams popamokinę veiklą. Šiuo metu pamokos vyksta septynių tautinių mažumų vaikams. Tai ne tik kalbos užsiėmimai, dėstomi ir socialiniai mokslai, istorija, kiekvienos mažumos tradicijos. Antra, siekiama veikti plačiau nei mokykliniai užsiėmimai ir patenkinti tautinių mažumų kultūrinius poreikius kuriant tautines draugijas, organizuojančias visus metus trunkančią veiklą ir renginius, pavyzdžiui tokius, kaip musulmonų bendruomenės organizuojamas Ramadano šventimas ar tradicinės folkloro muzikos pamokos. Trečia, centras yra priemonė tobulinti tarp tautinių mažumų ir Vyriausybės vykstantį bendravimą ir konsultacijas, ypač per Tautinių mažumų ir išėivijos departamentą.

72. Pagrindinė vietinių valdžios pareigūnų ir Visagino bendruomenių vadovų išsakyta mintis, kad skirtingos etninės bendrijos sugebėjo gerai integruotis į vietinę visuomenę ne tik išsaugodamos, bet ir sustiprindamos savo atitinkamą tapatybę. Tam tikra prasme Visaginas yra svarbus Lietuvos daugiakultūriškumo stiprybės išbandymas ir būdas, kuris bus pasitelktas pasitinkant ateities problemas. Neseniai į miestą dirbti atvyko keletas migrantų iš Šri Lankos. Tai rodo ateities migracijos ne iš Europos šalių tendenciją. Atominė elektrinė, kuri yra vienas iš pagrindinių miesto pajamų šaltinių, bus uždaryta 2009 m. Tai gali sąlygoti nežinomybę ir baimę dėl miesto gerovės ateityje. Nors egzistuojantis tarpkultūrinių ryšių tinklas Visagine siūlo tvirtą pagrindą panašioms iššūkiams spręsti, ateityje bus reikalingas nuolatinis miesto vadovų ir pilietinės visuomenės budrumas. Todėl sėkminga Visagino patirtis įveikiant globalizacijos iššūkius sunkių ekonominių sąlygų laikotarpiu galėtų būti pavyzdys kitiems šalies rajonams ir visam regionui.

IV. SPECIALIOJO PRANEŠĖJO ANALIZĖ IR VERTINIMAS

73. Atidžiai įvertinęs vyriausybės pareigūnų ir pilietinės visuomenės organizacijų, etninių ir religinių mažumų bei kitų bendruomenių teiginius, Specialusis pranešėjas padarė tokias išvadas.

74. Lietuva įgyvendino pažangią ir aišką teisinę strategiją siekdama spręsti rasizmo ir diskriminacijos klausimą. Lygių galimybių įstatymas tapo visaapimančia priemone kovoje su visų rūšių diskriminacija. Jis suteikia tam tikrą apsaugą potencialioms rasizmo ir diskriminacijos aukoms bei galimybes atitaisyti įvairiose srityse pasitaikančius pažeidimus. Tautinių mažumų įstatymas taip pat yra svarbi teisinė priemonė ir pažangus būdas, kuris oficialia valstybės integracijos politika pripažįsta tautinių mažumų kultūrinę autonomiją ir daugiakultūriškumą, bet ne asimiliaciją.

75. Be visa apimančių įstatymų, Lietuva sugebėjo įkurti institucijas, kurios pasiruošę imtis veiksmingų priemonių prieš rasizmą ir diskriminaciją. Specialiajam pranešėjui įspūdį padarė Lygių

galimybių kontrolierės ir Vaiko teisių apsaugos kontrolierės darbo kokybę, siekiant ištaisyti ar užkirsti kelią Lygių galimybių įstatymo pažeidimams. Jis taip pat pripažįsta Generalinės prokuratūros supratimą ir budrumą ryšium su naujai kylančiais uždaviniais kovoje su rasizmu Lietuvoje, ypač naujųjų migrantų atžvilgiu, ir prokuratūros veiksmus inicijuojant rasistinių nusikaltimų ir rasinės bei religinės neapykantos kurstymo tyrimus.

76. Greta institucijų dirbančių teisės srityje, Specialųjį pranešėją padrąsino kitų vyriausybinių institucijų, dirbančių socialinės ir kultūrinės politikos, susijusios su pažeidžiamomis grupėmis, veikla. Jis ypač norėtų pabrėžti esminį Tautinių mažumų ir išėivijos departamento bei jo direktoriaus vaidmenį ginant ir skatinant tautinių mažumų kultūrinės tradicijas. Nors finansavimo galimybės yra ribotos, Departamentas sugeba vystyti kūrybišką ir naujovišką politiką, atsižvelgiant į tautinių mažumų poreikius ir skatinant daugiakultūriškumą. Tautinių mažumų bendrijos aiškiai pripažįsta Departamentą savo teisėtu pašnekovu. Švietimo ir mokslo bei Kultūros ministerijos, Specialiojo pranešėjo nuomone, taip pat teigiamai ir kūrybiškai skatina daugiakultūriškumą. Ypač svarbu akcentuoti Kultūros ministerijos veiklą Vilnių pasirinkus 2009 m. Europos kultūros sostine, kai be kitų renginių bus organizuojami ir Lietuvos tautinę įvairovę atspindintys renginiai.

77. Tačiau be esamos pažangios teisinės ir institucinės bazės, yra teisių apsaugos spragų, kurias reikėtų eliminuoti priėmus papildomus įstatymus ar įstatymų pataisas. Pilietinės visuomenės atstovai ypač pažymėjo, kad rasistinę agresiją dauguma teisės saugos tarnybų laiko chuliganizmo ar vandalizmo aktais, todėl atmetami rasistiniai motyvai. Šią nerimą keliančią tendenciją rasistinius išpuolius sulyginti su chuliganizmu pastebėjo ir Specialusis pranešėjas susitikimuose su kai kuriais valstybės pareigūnais, taip pat su Aukščiausiojo Teismo Pirmininku. Siekiant ištaisyti šią teisinę spragą bei vadovaujantis kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijomis, Lietuvai svarbu atlikti Baudžiamojo kodekso pakeitimus siekiant rasistinių nusikaltimų atvejais pripažinti rasiniu motyvus sunkinančia aplinkybe. Tokia priemonė padės teisės saugos institucijoms patraukti kaltininkus atsakomybėn ir bus svarbus teisinis būsimų agresyvių veiksmų prevencijos būdas.

78. Antroji dažnai minėta teisinės bazės problema yra visapusiškas teisės nuostatų taikymas. Žmogaus teisių nevyriausybinių organizacijų ir tautinių mažumų atstovai atkreipė dėmesį į atvejus, kai įstatymai nebuvo pilnai taikomi ir vykdomi. Dažniausiai pasitaikantis atitinkamų instancijų minėtas pavyzdys – rasinės neapykantos kurstymas. Nors Konstitucija draudžia rasinės neapykantos kurstymą, praktikoje labai mažai atvejų kai kas nors patraukiamas atsakomybėn arba už nusižengimus baudžiama labai mažomis, dažnai administracinėmis, bandomis. Efektyvus patraukimas baudžiamon atsakomybėn už nepakantumo žodinę raišką, įrodymų surinkimas dėl ketinimų, taip pat pusiausvyros tarp raiškos laisvės ir kitų asmenų teisių gynimo klausimai nėra būdingi Lietuvai broožai. Tačiau teisės saugos tarnybos ir teismai turi spręsti šias problemas, kad būtų tinkamai laikomasi vietinių ir tarptautinių teisės nuostatų.

79. Romų bendruomenė Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos šalių, yra ypač pažeidžiama ir labai diskriminuojama grupė – įstatymais neapibrėžta, tačiau giliai įsišaknijusi daugelio piliečių sąmonėje – kuriai būtinos valdininkų pastangos šalies ir vietiniu mastu. Lietuvos valdžios atstovai turi sutelkti dėmesį net tik į pagrindines romų teises, ypač buitines sąlygas, švietimą ir sveikatą, bet ir imtis platesnių veiksmų romų bendruomenės ir visos visuomenės atžvilgiu. Viena iš pagrindinių romų tautybės piliečių marginalizavimo priežasčių – visuomenės netolerancija ir bendruomenės nepriėmimas, kuriuos galima spręsti pasitelkus nacionalinę kultūrinės įvairovės skatinimo ir daugiakultūriškumo

priėmimo strategiją. Į šią strategiją taip pat būtų įtraukta romų kultūrą skatinanti veikla – nacionalinę kultūrą turbinantis elementas ir gilinamas socialinis bei ekonominis bendradarbiavimas tarp romų bendruomenės ir plačiosios visuomenės.

80. Lietuva, kaip ir kai kurios Rytų Europos valstybės, ypač Baltijos šalys, šiuo metu yra istorijos posūkyje. Jos visuomenė paženklinta ryškiu istoriniu Sovietų dominavimo ir okupacijos palikimu, kuris skirtingu mastu veikė visas Baltijos šalis. Pagrindinis iššūkis su kuriuo susiduriama – demokratinės, egalitarinės, dialogu grindžiamos visuomenės kūrimas, atsižvelgiant į poreikį tęsti savo tautinę tapatybę – sukrėstą ir ardytą okupacijos, tačiau giliai įsišaknijusių istorijoje – ir pripažinti bei gerbti Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų teises, kurias sudaro ne tik istoriškai diskriminuojamos bendruomenės, pavyzdžiui romai, bet taip pat rusai bei kitos per okupaciją atvykę tautinės mažumos. Ši įtampą kelianti naujoji tapatybė kartu su savo politine ir kultūrine išraiška reikalauja tokios politinės vizijos, teisinio budrumo ir kultūrinio kūrybiškumo, kurie puoselėtų ilgalaikio priklausymo bendruomenei ir bendruomenių bendrabūvio jausmą. Šis procesas vadovaujasi dviem principais: pagarba istorinei tiesai ir tautinių mažumų nediskriminavimas. Šiame kontekste labai svarbi istorija ir geografija. Nacionaliniai ir regioniniai veiksniai ypač svarbūs rusų bendruomenės atžvilgiu. Jų teisių gerbimas – pilietybės, kalbos ir kultūros atžvilgiu bei visų formų diskriminacijos panaikinimas – glaudžiai susiję su bendruomenės narių dalyvavimu formuojant naują, daugiakultūrę tautą, kurią gerbs visos regiono valstybės. Kadangi Lietuvos ekonomika vis labiau atsiveria pasauliui, prasidės naujų migrantų banga, daugiausia ne iš Europos šalių. Lietuvai išskylantis uždavinys – paruošti savo visuomenę kitokių žmonių, turinčių savo etnines šaknis, tradicijas, kultūrą ir papročius, atvykimui. Todėl daugiakultūriškumo skatinimas yra tinkamiausias būdas šį uždavinį paversti galimybe Lietuvai praturtinti savo visuomenę įvairove ir tarpkultūriniu dialogu.

V. SPECIALIOJO PRANEŠĖJO REKOMENDACIJOS

81. Valstybės institucijos, turinčios vykdomąją, įstatymų leidybos, teisminę galią turėtų akcentuoti savo tvirtą politinę valią ir įsipareigojimą kovoti su visų formų rasizmu ir ksenofobija Lietuvos visuomenėje ir pabrėžti savo budrumą kylant naujiems uždaviniams, susijusiems su migracijos augimu, daugiakultūriškumu bei tapatybės kaita. Ypač svarbu griežtai pasmerkti bet kokius rasistinius ir ksenofobinius veiksmus ar raišką, įskaitant tokius, kuriuos vykdo politinės partijos ar žiniasklaida.

82. Lietuva turi tvirtą daugiakultūriškumo paveldą, kilusį iš daugiaetninės Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės tradicijų ir besitęsiantį iki mūsų dienų. Valstybės institucijos ir pilietinė visuomenė turėtų kurtis šios tradicijos pagrindu, sutvirtinti veiklą nukreiptą prieš rasizmą ir diskriminaciją, remti demokratinį daugiakultūriškumą apimančią ir naujas Lietuvos visuomenės tautines mažumas.

83. Vyriausybė turėtų imtis veiksmų ir esamą teisinę bazę papildyti priemonėmis, kurios užpildys pasitaikančias teisių apsaugos spragas. Ypač reikėtų papildyti Baudžiamąjį kodeksą, įtraukiant nuostatą, kad nusikaltimo vykdymas rasiniais motyvais ar tikslais yra sunkinanti aplinkybė, leidžianti tokių veiksmų kaltininkams taikyti griežtesnes bausmes.

84. Vyriausybė taip pat turėtų stiprinti Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, kad ji išsamiai tirtų ir imtųsi veiksmų, gavusi pareiškimą apie rasistinius nusikaltimus, rasinės neapykantos kurstymą ar visų formų rasinę ir etninę diskriminaciją.

85. Vyriausybė turėtų paruošti gerosios praktikos ir bendrąsias gaires, kaip patraukti asmenis baudžiamon atsakomybėn rasinės neapykantos kurstymo bylose, nustatyti aiškius kriterijus pateikiamiems įrodymams ir teisėsaugos tarnybų elgesiui vykdant tyrimą. Ruošiant šias gaires, Specialusis pranešėjas rekomenduoja Vyriausybei visapusiškai taikyti rasinės, religinės, etninės neapykantos kurstymo draudimą pagal Konstitucijos 25 straipsnį, Tarptautinio pakto dėl politinių ir pilietinių teisių 20 straipsnį ir Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 4 straipsnį.

86. Kaip pažadėjo keletas valstybės institucijų, įskaitant pažadus Rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto diskusijose, Lietuva turėtų savanoriškai paskelbti deklaraciją pagal Konvencijos 14 straipsnį, pripažįstančią Komiteto kompetenciją gauti ir svarstyti pavienę informaciją apie pažeidimus savo jurisdikcijoje.

87. Vyriausybė turėtų paruošti išsamias programas apie daugiakultūrį švietimą ir kompetencijas viešosiose institucijose, ypač skirtą teisėsaugos pareigūnams.

88. Turėtų būti remiamas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento vaidmuo šios institucijos įgaliojimų ir išteklių srityje. Departamentas turėtų plėsti veiklą ir skatinti tautinių mažumų bendruomenių kultūrinę raišką remdamasis savo aiškia daugiakultūrės integracijos vizija. Reikia dirbti ne tik su tradicinėmis tautinėmis mažumomis. Departamentui turėtų būti suteiktos galimybės skirti dėmesį naujoms religinėms ir etinėms bendrijoms ir jų integracijai į Lietuvos visuomenę.

89. Sudėtine dėmesio naujoms tautinėms mažumoms dalimi turėtų būti Vyriausybės pastangos užkirsti kelią islamofobijos, diskriminacijos, išankstinės nuomonės apie kitas religijas, ypač Lietuvoje istoriškai neegzistavusias, vystymuisi.

90. Vyriausybė turėtų plėsti ir įtvirtinti Romų bendruomenės integravimo į Lietuvos visuomenę nacionalinę programą, kurios tikslas remti ir gerbti jų kultūrinę tapatybę, išnaikinti jų socialinę ir ekonominę marginalizaciją, ypač prastas gyvenimo sąlygas, romų tautybės mokinių iškritimą iš mokyklų ir žemą pažangumą bei romų įsidarbinimo sunkumus. Į programą turėtų būti įtrauktas svarus ne romų bendruomenės švietimo dėmuo, supažindinant Lietuvos plačiąją visuomenę su romų istorija ir tradicijomis ir naikinant neigiamus stereotipus, kurie nuolat siejami su romų bendruomene. Visus veiksmus, būtinus romų bendruomenės gyvenimo sąlygoms gerinti, turi atlikti savivaldybės. Vilniaus pareigūnai turėtų dirbti glaudžiai bendradarbiaudami su šalies Vyriausybe, vadovautis savo prioritetais bei teisiniais įsipareigojimais ir suteikti romų bendruomenei galimybę naudotis ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis teisėmis.

91. Kartu su politine ir teisine strategija Vyriausybė ir pilietinė visuomenė turėtų priimti intelektualinę, etinę ir kultūrinę strategiją, siekiančią giliausias rasizmo, ksenofobijos, netolerancijos šaknis ir kuriamą remiantis abipusiu žinių apie kultūras ir vertybes skatinimu ir bendradarbiavimu tarp skirtingų bendrijų, susietą su kova prieš rasizmą, ksenofobiją, diskriminaciją ir su demokratinės, lygiateisės, dialogo principu veikiančios daugiakultūrės visuomenės ilgalaičiu vystymusi.

92. Daugiakultūrės visuomenės kūrimo procesas Lietuvoje turėtų būti grindžiamas dviem kriterijais: pagarba istorinei tiesai ir tautinių mažumų nediskriminavimu. Dėl istorinių ir

geografinių veiksmų, svarbus dėmesys turi būti skiriamas nacionaliniam ir regioniniam vystymuisi. Šios iniciatyvos sėkmė taip pat priklausys nuo aktyvaus tautinių mažumų dalyvavimo kuriant naują daugiakultūrę tautą, kurią gerbia visos regiono šalys.

93. Lietuvos pilietinė visuomenė turėtų toliau stiprinti ir įtvirtinti savo, kaip žmogaus teisių pažeidimų stebėtojos vaidmenį, ypač rasizmo ir diskriminacijos srityje. Nevyriausybinės organizacijos ir jų sąjungos turėtų siūlyti potencialioms aukoms teisinės konsultacijas ir galimybę pasinaudoti tarptautinėmis teisinėmis priemonėmis pasauliniame ir regioniniame lygmenyse. Tai reiškia glaudesnių ryšių su tarptautinių sutarčių organizacijomis palaikymą, ypač su Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetu, bei specialias procedūras, kuriomis remiantis atkreipiamas atitinkamų institucijų dėmesys į šalyje vykdomus pažeidimus.
